

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt: 6. No. 19. 1942

HEKİM HACI PAŞAYI TALEBESİNDEN SİNAN PAŞANIN METHETMESİ

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

İstanbul kütüphanelerinde çok değerli Türk Müelliflerinin el yazisiyle ve istinsah edilmiş müteaddid eserleri mevcuttur. Bu eserlerde bazan müellifleri hakkında mühim ve tercemei hal kitaplarına geçmemiş malûmata müsadif oluyoruz. Bunlar ancak bu eserlerin yalnız mazruflarile değil zarflerile yani muhteviyatından haric notlar tetkik olundukça meydana çıkıyor.

Anadolumuzun İbni Sina'sı denmeğe seza olan, Mısırdaki tıp ve ilim tahsilinden sonra Aydın oğlu Mehmed beyin daveti üzerine Birgi'ye gelen Konyalı Hacı Paşa (Hızır bin Ali) nin İstanbul kütüphanelerinde tamamen telif mahiyetinde Arabca bir çok eserleri vardır, ve bunların el yazisiyle nüshaları az değildir. Nitekim Topkapı sarayında Ahmed III kütüphanesinde 2070 Numarada Kitabüşşifa (شفاء الالام و دواء الالام) eseri Hacı paşamızın el yazisiyle olan nüshadır. İşte bu nüsha vefat tarihi olan 820 (1417) senesinden Saraya intikal edinceye kadar bir çok ellerde dolaşmıştır. Muhakkak ki hayatından beri gelen en eski nüshalardandır. İşte bu nüshanın başındaki boş sahifede talebesinden olduğu yazılan Sinan paşanın Hacı paşaya 3 beyitli bir methiyesi vardır. (şekil-1) Bunun başı veya sonu varını bilmiyoruz. Bu güne kadar başka bir sureti elimize geçmedi.

Tercemesini üsdadımız Profesör Şerefeddin Yaltkayadan reca ettik, bize bu suretle mealen terceme ettiler :

— Şifa kitabı ariflerin göğsünün şifasıdır (1):

Ondan fazilet erbabının mahrum kalması bir bedbahtlıktır.

[1] Mısra'daki (لصدور) kelimesi (لصدر) olursa vezin dürüst olur.
(Mütercim notu)

Hekimlerin şahsiyet sahibi olmalarını ve hekimlikten başka ilim ve hars şubelerinde kendilerine lâzım bilgilerle mücehhez olmalarını isterdi. Kendisi de böyle yetişmiş ve hayatta öğrenilmesi icab eden hiç bir noktayı ihmal etmemiştir. Muhakkakki yüksek bir insandı. Marcel Labbé'nin muntazam ve verimli çalışmalarından refikası cerrahî kliniği profesörü Reclus'ın kızı olan madam Labbé'nin büyük hizmetleri vardır. Kocasının ne yüksek ruhda ve kabiliyetde yaratıldığını görmüş, onun çalışmalarına daima kolaylık göstermiştir.

Marcel Labbé çok seyahat etmiştir. Onun bütün seyahatlerinde kadınlık zerafet ve faziletinin timsali olan madamını kendisinden ayırmaz buluyoruz. Kocasına olan derin bağlarını her an şefkatile izhardan geri durmamıştır.

Marcel Labbé Fransa ve beynelmilel tıp âleminde olduğu gibi yetiştirdiği türk talebesi itibarile türk tababetinin de mabihil'iftiharı olarak ebediyen kalblerimizde yaşayacaktır.

Ailesine, oğullarına, ve kızına tekrar taziyetlerimizi sunarız.

T A N D I R

Ürolog
Dr. SÜREYYA ATAMAL

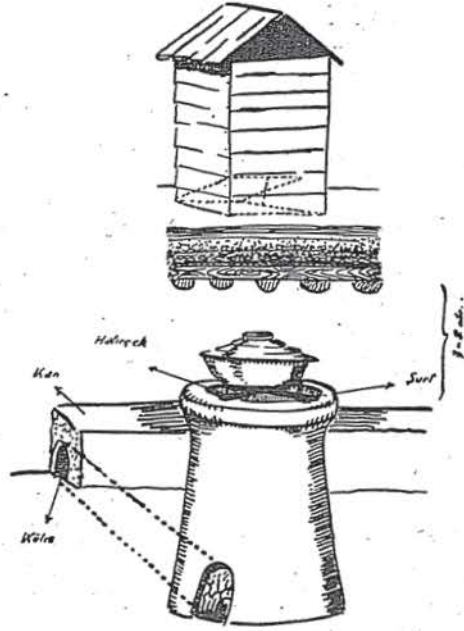
Tandır, Erzurum ve havalisi halkının çok eskidenberi kullandığı Mahallî bir ocağın adıdır. Bu ad zamanla her tarafa yayılmıştır.

Tandırın Tarihçesi :

Tandır enaz bir tahminle, Milâddan 4000 sene önce kullanılmıştır. Bunu isbat eden bir çok deliller vardır. Ezcümle : Erzurum şehrinin bulunduğu mevki Milâdın 450 senesinde te'sis edilmiştir. (Bu kuruluş, Bizans inparatoru T é o d o s i o s tarafından icra edilmiştir). Halbuki, bazı köylerde bulunan Höyük tabakaları H i t i t devrinde çıkan Meskûkât ve Çanak kırıklarından tarihî devirler bir dereceye kadar anlaşılıyorsa, bu tabakaların derinliklerinde daha eski devirleri gösteren Taş ve Tandır kırıklarının bulunmasıyle sabittir.

Erzurum çok eski mezarlıkları kazılırken 15 - 20 mtr. derinliklerde Tandır parçaları görülmüştür. Erzurumun - Erzincan kapısı - mezarlıkları, P a s i n ovasının Höyük bulunun köylerinde (H o p p i k) ve (E k r e k) köylerinde ve Erzurum ovasındaki (K a r a z) ve (C i n i s) köylerinde bulunan Höyük'lerin derin tabakalarında Tandır parçalarına tesadüf edilmiştir.

(K a r a z) köyündeki Höyük'ün altından açılan bir Tünelin içinden gene kırık Tandır parçaları çıkmıştır. Hicrî 1282 senesinde Erzurumun (K i r e m i t l i k) Tabyasının yapısında çalışmış olan

R. 1

amelelerden halen sağ kalen ihtiyarların rivayetine göre, 40 mtr. derinliklerde gene Tandır parçaları bulunmuştur. İşte bunların hepsi de Tandırın Milâddan 4000 sene önce kullanıldığını göstermektedir.

M u h t e v i y a t ı :

Tandır ocağı, Erzurumun iklim karakterine en uygun olan bir ısınma, yemek ve ekmek pişirme vasıtasıdır. Tandır evlerin zemin katının bir köşesinde, rüzgârların aksi istikametine yerleştirilir.

Bu, Killi, pişirilmiş bir nevi yapışkan çamurdan yapılmış Mahrutu nâkıs şeklinde, altı delik uzun bir kazana benzeyen bir âlettir. (R. 1) Tandırın yapıldığı bu toprak Erzurumun şimali şarkisinde (K â n) denilen yerde çıkar.

Tandırın boyu (0,75 - 1,50 mtr.) arasında değişir. Bir buçuk metre olan büyüklerinin kaidesi geniş ve ağzı dar olup kutru (0,35 - 0,70 mtr.) arasındadır. Ağzında simitvari bir kemer vardır ki (Ş u r t) denir. Buraya sâlipvari iki demir çubuk konmuştur. (I z g a r a - Hatıçek) Bunların da üzerlerine büyüklüğüne göre Kazan, Tencere ve Kuşane konur. Tandır ağzına kadar toprağa gömülür ve altında görülen deliğe de (K ü l v e) denir. Buradan Saç boru veya Künkler (H a v a d e l i ğ i) açılır.

Tandır, kalıp veya basma şeklinde yapılan T e z e k'lerle kızdırılır. O d u n ateşi ile yanan Tandır yerlilerce makbul değildir; zira çok fazla hararet yapmamakla beraber, harareti devamlı olmadığından, Yemek ve Ekmek pişirilmesinde istenilen evsaf ve nefaseti vermediğinden makbul sayılmaz.

Tandırdaki pişirilen yemeklerin lezzet ve nefaseti ise başlı başına ele alınmaya lâyık bir mevzu teşkil eder. Erzurumun eski ailelerinde an'ane hâlinde bu darbimesel meşhurdur: (İyi yemek pişiren Kadın marifet sahibidir).

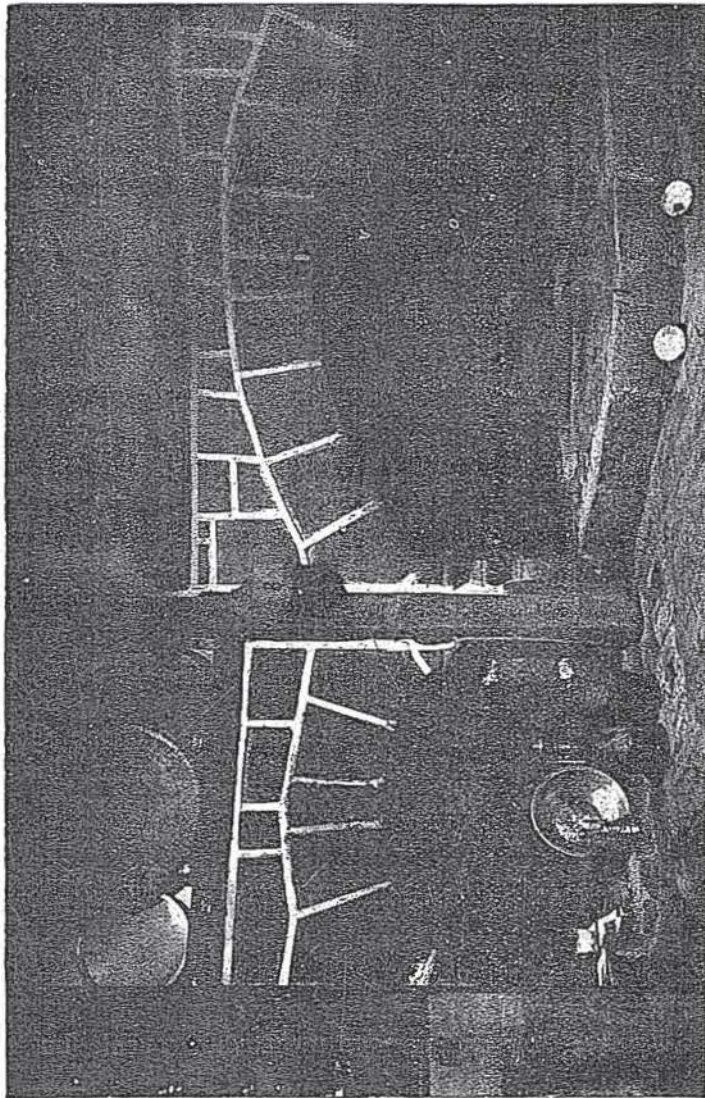
(R. 2) de] görülen muhtelif mutbak kapları, ayrı ayrı pişen yemeklere mahsustur. Çeşit Börekler, Baklavalalar, Sebze ve Et yemekleri hep Tandırdaki pişirilir. Et ve Sebze toprak Güveçlere konur. Tezek ateşi Tandırdaki K ö z halini alır almaz Güveçler Tandırın dibine indirilir ve üzeri bir tahta ile kapatılır. Bunun da üzerine bir Çul (Tandır Ç u l u) örtülür. 3-4 saat sonra Tandır açılarak Güveçler kontrol edilir; suları çekilmiş ise konur ve ufak tefek noksanları tamamlandıktan sonra gene tekrar yerlerine konarak Tandırın üstü örtülür. Muayyen bir müddet geçtikten sonra yemekler çıkarıldıkta, etler gülpembe renkte pamuk gibi yumuşak bir hal keşp ettiği görülür...

Tandır ekseriya üç boy üzerine yapılır :

Büyük Tandır; ekmek pişirmeye mahsustur, ancak bu zaman yanar.

Ortanca Tandır; kazan ve büyük tencere kaynatmak için, bu da 2-3 günde bir yanar.

Küçük Tandır ise; her gün yanar. Günlük yemek ve sairede kullanılır.

R. 2

Büyük Tandırda ekmek pişireceği zaman, hamur yuvarlak parçalara taksim edilir, Merdane ile incecik açılır, uzatılır. (R a p a t a) denilen söğüt çubuklarından yapılmış, muhtelif büyüklükte, beyzî, üzeri kabarık içerisi ot, dışarısı bez - bir yasdık vasıtası ile ekmekler tandırın iç tarafına yapıştırılır. El tutulacak birde (Kabza) sı vardır.

Şarkta Tandırın yaşayış hayatındaki önemli rolü :

Tandırın Erzurum halkının yaşayış tarzları üzerinde derin tesirleri vardır. Halkın hayatı üzerinde bir M a b e t kadar mukaddestir. Meselâ ; bir ana evlâdına kızdığı zaman : - İssi Tandır, soğuk hamur hürmetine, yakan iki olmasın, sürünesin ? - diye beddua edermiş...

Bâzan da Tandır, Aile yuvasının sembolü olarak anılır : Meselâ, gurbet hasreti ile yanıp tutuşan bir Erzurumlu, yurdunu, yuvasını özlediği zaman ağzından çıkan ilk söze :

— Ah, anamın aş (Çorba), Tandırın başı.

Gibi sözler, Tandırın aile hayatında ne kadar önemli bir rol oynadığına delâlet etmezmi ?..

Tandırın sıcaklığına kinâye olarak ta ; - Tandırda ekmek pişiren Cehennemde yanmazmış.. - derler.

Eski bir adet, mukaddes bir an'ane hâlini alan bir merasim daha vardır : - bir eve gelin ilk defa geldiği zaman hemen tandırın yanına getirirler. Gelinin yakınlarından birisi (Yenge), koltuğuna girerek tandırın etrafında üç defa dolaştırır ve tuzlu su ile gelinin elleri yıkanır. Bulaşık, artık su da tandırın hava deliğinden (K ü l v e) dökülür. İşte bu merasim, gelinin eve, kocasına karşı sadakat ve bağlılığını göstermek için mağnevî bir v a z i f e 'nin ifası olarak telâkki edilir. Onbeş - yirmi gün geçtikten sonra, gelin artık fi'len ev hayatına iştirakinin başlaması olmak üzere koluna K u l ç a k , beline P e ş t i m a l bağlayarak tandırın başına geçer, külünü çeker ve yakar.

60 - 70 sene önce kibar bir bayan, samimî görüştüğü ahabını, komşusunu tandır başında kabul eder, ikram ettiği çayı, kahveyi birlikte orada içerlermiş. Bu âdet halen bazı evlerde caridir.

Tandırın Muhasenatı :

Erzurumda sobanın kullanılması 1870 den sonra başlar. Bundan önce bütün ev odalarında fevkanî kısımlarında (D a v l u m b a z) denilen karınlı ocaklar vardı. Hâlen bazı evlerde bunlardan mev-

cuttur. Hafif harâret neşreden bu ocaklar sayesinde ahalide Soğukalgınlığı. Anjin, Rumatizma vesair hastalıklar nadiren görülürmüş... 100 yaşını aşkın hele 80 - 90 yaşlarında binlerce insan mevcut olup, bunlar kışın en şiddetli zamanlarında, sabah namazlarını mahalle camilerinde kırlar ve aptestlerini sokaklarda daima akan çeşmelerde alırlarmış.. Sakallarında, bıyıklarında buz parçaları asıldığı halde, hiç ateş yüzü görmeyen camilere bu ihtiyarlar devam ederlermiş.

Sobanın evlerde kullanılmasından sonra, kış hastalıkları peyda olmaya başlamış. Çünkü, odaların fazla sıcaklığı yüzünden gevşeyen vücutler, dışarının keskin soğuğu yüzünden Kırıklık ve Hastalıklar baş göstermeğe başlamış...

Tandıra ait bilmeceler, darbimeseller, tandır konma marasimi, büyü (Tılsım) hususunda tandırın rolü, tandır başında bayanların manileri ve buna benzer A d e t 'leri ayrı ayrı toplamak ve incelemek uzun boylu bir R e p o r t a j, aynı zamanda sademizin dışında olduğundan, bahsetmekten sarfı nazar edilmiştir...

ESKİ TIBBİ VE İÇTİMAİ FOLKLORUMUZA DAİR KÜTAHYADA İNANMALAR

HAMDİ AYDIN
Kütahya Kütüphanesi Nüdüü

— Dağlarda, kırlarda kabirlere inanıp hastalığın gitmesi veya hud bir muradın husulü için iplik bağlarlar.

— Gecé uyku uyuyamıyan çocukları Ergun tekkesi Semahanesinde kuyuya baktırmağa götürürler ve türbedarından da bir nüsha alıp takarlar.

— Gebe kadınlara Ayva yedirirlerse doğacak çocuk güzel yüzlü ve beyaz çehreli olur.